

TOP 10 VERBINDINGEN TUSSEN TAAL EN DIGITALE GELETTERDHEID

DOELGERICHT INTEGREREN: 10 PRAKTIJKVOORBEELDEN

‘Klopt die informatie op die website wel?’ ‘Wat deel ik wel op social media, en wat deel ik niet?’ ‘Hoe hangt deze informatie samen met de informatie uit die andere bron?’

Om je leerlingen écht digitaal geletterder te maken, is het essentieel dat ze een bewuste en kritische houding ontwikkelen. Om dat te bereiken zullen leerlingen in gesprek moeten gaan, kennis opdoen, en informatie verwerken over thema’s binnen ICT en media. Lezen, praten en schrijven – oftewel taal – is dus cruciaal (OECD, 2015). Taal en digitale geletterdheid zijn dus sterk verweven, en daarom biedt het taalonderwijs veel kans om ook digitale geletterdheid te stimuleren. Maar hoe pak je dat aan? Je kunt bijvoorbeeld doelen ten aanzien van digitale geletterdheid in je bestaande taallessen verweven. Die aanpak werkt vanuit jouw vertrouwde basis, en biedt daarom vaak een fijn uitgangspunt om te starten.

In het artikel dat recent verscheen in de Didactief Special Digitale Geletterdheid van november 2022 beschrijven we een stappenplan voor zo’n ‘digitalige les’. In deze publicatie werken we dit verder uit met 10 uitgewerkte voorbeelden. De toelichting vind je hieronder. De uitgewerkte top 10 lijst is als bijlage opgenomen zodat je hem eventueel los kunt printen. Je vindt de lijst vanaf pagina 4.

UITGANGSPUNTEN BIJ DE LIJST

1. *Tussendoelen gevorderde geletterdheid en mondelinge communicatie staan centraal*

De beschrijving van de taaldoelen is gebaseerd op de Tussendoelen gevorderde geletterdheid (Biemond & Van het Zand, 2016) en de Tussendoelen Mondelinge communicatie (Gijsel & Van Druenen, 2013) van het Expertisecentrum Nederlands. De tussendoelen sluiten aan bij de referentieniveaus taal (Meijerink, 2009). Uiteraard kun je ook kiezen voor de doelen uit je taal- of leesmethode.

2. *Bewust en kritisch digitaal gedrag wordt expliciet gestimuleerd*

De [inhoudslijnen](#) van het SLO voor digitale geletterdheid bevatten een breed scala aan aanbodsdoelen voor elk van de 4 domeinen (mediawijsheid, informatievaardigheden, computational thinking en ict-basisvaardigheden). Vanuit een literatuurstudie en gesprekken met wetenschappers en onderwijsprofessionals kwam naar voren dat bij elk van de domeinen van digitale geletterdheid doorgaans **bewust en kritisch digitaal gedrag** centraal staan. Dat gedrag is daarom het uitgangspunt

Figuur 1. de Didactief Special over digitale geletterdheid (Van de Sande & De Wit, nov 2022)

in het Digitalig programma. En in de geselecteerde doelen in de top 10 lijst hieronder hebben we kenmerkende vaardigheden toegepast die bewust en kritisch digitaal gedrag expliciet kunnen stimuleren.

3. De integratie zorgt (idealiter) voor een win-win situatie

Ons uitgangspunt is dat er idealiter sprake is van een **win-win situatie**: de taalvaardigheden worden aangeleerd of geoefend in een betekenisvolle context, en de digitale geletterdheid wordt extra (goed) bevorderd door gerichte aandacht voor taal.

Logische win-win combinaties per domein van digitale geletterdheid

Uit de lijst met voorbeelden blijkt dat er voor mediawijsheid vooral veel kansen liggen bij taalactiviteiten waarin mondelinge communicatie wordt gestimuleerd. Met name activiteiten waarin begrijpend luisteren/kijken en reflectie op communicatie worden geoefend, lijken zich bij uitstek te lenen voor het werken aan mediawijsheid. Maar ook doelen voor begrijpend lezen en reflectie op geschreven taal kunnen goed gecombineerd worden met activiteiten voor mediawijsheid. Voor digitale informatievaardigheden liggen de kansen het meest voor het oprapen bij begrijpend lezen en informatieverwerking (gevorderde geletterdheid). Maar ook in het schrijfonderwijs kunnen kansen gecreëerd worden. Je kunt bijvoorbeeld het strategisch schrijven van leerlingen laten oefenen tijdens het schrijven van een verslag over een zoektocht die ze hebben gedaan naar informatie op het internet. Voor computational thinking zien we ook zowel kansen bij gevorderde geletterdheid (begrijpend lezen en informatieverwerking) en mondelinge taalvaardigheid (deelname aan discussie, vertellen en presenteren). De kansen zijn natuurlijk ook afhankelijk van de gekozen deelvaardigheden. Ook voor ICT-basisvaardigheden kun je allerlei taaldoelen op een natuurlijke wijze integreren. Denk aan het werken met een spellingchecker bij het schrijven van een verslag, het posten van een vlog bij mondelinge taalactiviteiten of het bijhouden en opslaan van je gevonden artikelen bij het lezen op internet.

Genoeg mogelijkheden dus, en nog veel meer dan de 10 combinaties hieronder. Heb, of wil, je andere ideeën voor integratie, check dan het stappenplan in onze Didactief Special. Je zult zien dat het steeds gemakkelijker wordt om met een digitaal sausje je taal-of leesles te verrijken!

De top 10 lijst vind je in de bijlage hieronder. In de lijst staan voor verschillende taaldoelen telkens een paar specifieke voorbeelden met uitgewerkte activiteit.

Literatuurlijst

Biemond, H., & Van het Zandt, R. (2016). *Tussendoelen gevorderde geletterdheid. Leerlijnen voor groep 4 tot en met 8*. Expertisecentrum Nederlands.

Gijssels, M., & Van Druenen, M. (2013). *Opbrengstgericht werken aan mondelinge taalvaardigheid*. Expertisecentrum Nederlands.

Meijerink, H.P. (2009). *Referentiekader taal en rekenen*. Doorlopende leerlijnen taal en rekenen.

Meer lezen over de relatie tussen taal en digitale geletterdheid?

Gijssel, M. & Van de Sande, E. (2021). Hoeveel taal zit er in digitaal? *Jeugd in School en Wereld*, 4

Gijssel, M. & Van de Sande, E. (2021). 5 Tips voor Digitaal Lezen. *Ulvenhout: Edux blogserie Digitalig*

Hilhorst, M. & Gijssel, M. (2021). Kritisch denken en bewust digitaal handelen. *Ulvenhout: Edux blogserie Digitalig*

Van de Sande, E. & Gijssel, M. (2022). In 5 stappen een digitalige les voorbereiden. *Didactief Special Digitale Geletterdheid*, p10-11. *Tip: vraag de hele special gratis aan via digitalig@edux.nl*.

Van de Sande, E. & Gijssel, M. (2022). Uitgewerkt stappenplan voor een digitalige les. *Aanvullend materiaal bij de Didactief Special op didactiefonline.nl*

Bogaers, S. (2021). Digitaal = taal. *Cubiss: magazine Lees, Lezer, Leest*, 2-12.

Op de Wikiwijs App Noot Muis vind je veel uitgewerkte lesideeën waarin digitale geletterdheid is geïntegreerd in de taalles. Je kunt zoeken op taalmethode, taal- en digitale geletterdheid doel.

Op de website <https://www.leerlijntaal.nl/> zie je hoe de tussendoelen voor taal en lezen en de referentieniveaus aan elkaar zijn gerelateerd.

Over de auteurs

Martine Gijssel is senior onderzoeker bij het Expertisecentrum Nederlands. In de projectgroep van Digitalig is ze mede verantwoordelijk voor de wetenschappelijke onderbouwing binnen het programma en de rol van interactie en taal.

Eva van de Sande is programmamanager Digitalig bij Edux. In het professionaliseringsprogramma Digitalig verbindt ze samen met collega's onderwijspraktijk en wetenschap in een aanpak voor digitale geletterdheid waarmee kinderen worden gestimuleerd om bewust en kritisch te leren omgaan met internet, ICT en media.

**MARTINE
GIJSEL**

senior onderzoeker

Expertisecentrum Nederlands

m.gijssel@expertisecentrumnederlands.nl

**EVA
VAN DE SANDE**

Programma manager Digitalig

digitalig@edux.nl

TOP 10 VERBINDINGEN TUSSEN TAAL EN DIGITALE GELETTERDHEID: DE LIJST

MET VOORBEELDUITWERKINGEN

In deze voorbeelduitwerkingen illustreren we hoe een leerkracht uit de midden- of bovenbouw digitale geletterdheidsdoelen kan koppelen aan de doelen en activiteiten uit de taal- of leesmethode. De start ligt dus in het taalonderwijs/de taalmethode. Door de taalvaardigheden in een andere, betekenisvolle context te oefenen ontstaat een win-win situatie: de leerlingen worden niet alleen taalvaardiger, maar ook digitaal bewust(er) en kritisch(er). De voorbeelden zijn in eerste instantie bedoeld om leerkrachten bewust te maken van de logische verbanden tussen de vakgebieden. Daarnaast zijn ze ook bedoeld ter inspiratie om zelf op zoek te gaan naar alle mooie mogelijkheden die de taaldoelen bieden om een uitstapje naar digitale geletterdheid te maken.

1. Mediawijsheid integreren in een les mondelinge taal A

Doelen voor TAAL

Tussendoelen *mondelinge communicatie* (bovenbouw)

Begrijpend luisteren:

- De leerlingen maken onderscheid tussen feiten en meningen
- De leerlingen kunnen kritisch luisteren naar mondelinge informatie
- De leerlingen zijn zich bewust van de impact van media in het dagelijkse leven

Toegevoegd doel voor MEDIAWIJSHEID:

- De leerlingen kunnen verschillende bedoelingen van een mediaboodschap onderscheiden (commercieel, informerend, amuserend, meningsvormend)

ACTIVITEIT:

Om leerlingen onderscheid te leren maken tussen feiten en meningen en kritisch te leren luisteren worden verschillende soorten reclameboodschappen (mediaboodschappen) op het digibord getoond. Leerlingen leren over de kenmerken van verschillende spotjes en leren welke bedoelingen de makers daarmee hebben en welke impact deze mediaboodschappen hebben op hun eigen leven. Bij het bespreken van de reclames wordt de leerlingen gevraagd om het taalgebruik in de reclames te beoordelen: wat zijn de typische kenmerken, wat voor soort woorden of zinnen gebruiken ze? En wat is daarvan de invloed op jou? Ook beargumenteren de leerlingen waarom ze de reclame commercieel/informerend/amuserend/meningsvormend vinden.

2. Mediawijsheid integreren in een les mondelinge taal B

Doelen voor TAAL

Tussendoelen *mondeline communicatie* (middenbouw):

Deelnemen aan gesprekken:

- De leerlingen nemen het initiatief tot gesprekken in kleine en grote groepen
- De leerlingen stimuleren elkaar tot interactie

Reflectie op communicatie:

- De leerlingen evalueren het taalgebruik van zichzelf en van anderen
- De leerlingen controleren het effect van hun taalgedrag

Toegevoegd doel voor MEDIAWIJSHEID

- De leerlingen worden zich bewust over het belang van het weloverwogen verspreiden van informatie en de manier waarop je dat kunt doen.

ACTIVITEIT

De leerkracht voert naar aanleiding van een bericht van iemand op social media met foto's erbij (bijv. Instagram of Facebook) een gesprek met de leerlingen over wat je op social media allemaal tegenkomt: wat voor indruk maakt het bericht op jou? Wat denk je over die persoon? Wat zou iemand anders er over denken? Wat vind je van het taalgebruik? Zou je dit bericht over vijf jaar ook nog kunnen terugvinden op internet? Zou jij op dezelfde manier informatie verspreiden op social media? Wat zou je eventueel anders doen? Vervolgens reflecteren de leerlingen in kleine groepjes op hun eigen (taal)gedrag op social media en hun eigen taalgebruik.

3. Mediawijsheid integreren in een begrijpend leesles

Doelen voor TAAL

Tussendoelen *gevorderde geletterdheid* (bovenbouw):

Begrijpend lezen:

- De leerlingen beoordelen teksten op hun waarde

Reflectie op geschreven taal:

- De leerlingen maken onderscheid tussen formeel en informeel gebruik van geschreven taal
- De leerlingen beoordelen teksten op hun waarde

Toegevoegd doel voor MEDIAWIJSHEID

- De leerlingen kunnen verschillende vormen van ongewenste mediaberichten herkennen (phishing, spam, clickbait, dreigtweets, haatberichten, online pesten, etc.)

ACTIVITEIT:

Om leerlingen bekend te maken met verschillende mediaberichten die als ongewenst worden beschouwd heeft de leerkracht verschillende teksten/voorbeelden van het internet geselecteerd. De teksten kunnen online gelezen worden door de leerlingen of worden geprint of uitgedeeld. Bespreek met de leerlingen welke vormen van ongewenste mediaberichten zij kennen. Geef eventueel aanvullende uitleg. Vervolgens worden de teksten in groepjes besproken: hoe komt de tekst op jou over? Welke vorm van een ongewenst mediabericht herken je? Waarom is het volgens jou ongewenst? Wat valt op in het taalgebruik (formeel/informeel)? Hoe zijn de teksten opgebouwd?

4. Mediawijsheid integreren in een schrijfles

Doelen voor TAAL

Tussendoelen voor *gevorderde geletterdheid* (bovenbouw)

Strategisch schrijven:

- De leerlingen stellen het schrijfdoel en het lezerspubliek van tevoren vast
- De leerlingen kiezen de juiste woorden en formuleren hun gedachten en gevoelens in enkelvoudige en samengestelde zinnen
- De leerlingen schrijven langere teksten met de juiste spelling en interpunctie
- De leerlingen verzamelen informatie uit verschillende soorten bronnen en ordenen de gevonden informatie vooraf

Toegevoegd doel voor MEDIAWIJSHEID:

- De leerlingen realiseren zich dat content door iedereen gemaakt en op allerlei digitale media gepubliceerd kan worden en dat online content een gekleurd beeld kan geven van de werkelijkheid

ACTIVITEIT:

De leerlingen schrijven een brief aan hun ouders om hen te waarschuwen over de gevaren van *fake news*. De leerkracht gaat eerst met de leerlingen in gesprek over dit onderwerp om erachter te komen of ze al genoeg van het onderwerp afweten om de schrijfopdracht uit te kunnen voeren. Ter informatie kan bijvoorbeeld ook [dit filmpje van Schooltv](#) worden bekeken. Vervolgens schrijven de leerlingen een brief aan hun ouders waarin ze vertellen wat fake news is, waarom dit gevaarlijk is en hoe het herkend kan worden. Voordat ze daadwerkelijk beginnen met schrijven stellen ze eerst vast wat het schrijfdoel is en welke informatie ze in de brief willen zetten. Het is ook mogelijk om de leerlingen op internet te laten zoeken naar extra informatie over het onderwerp (dan integreer je ook digitale informatievaardigheden en bijbehorende taaldoelen in de activiteit).

5. Digitale informatievaardigheden integreren in een begrijpend leesles

Doelen voor TAAL

Tussendoelen *gevorderde geletterdheid* (middenbouw & bovenbouw):

Begrijpend lezen:

- De leerlingen beoordelen teksten op hun waarde (bovenbouw)
- De leerlingen bepalen het thema van een tekst en activeren hun eigen kennis over het thema (middenbouw)

Informatieverwerking:

- De leerlingen stellen zichzelf relevante vragen: voor, tijdens en na het lezen van de tekst
- De leerlingen kennen de betekenis, functie en opzet van verschillende informatiebronnen

Toegevoegd doel voor DIGITALE INFORMATIEVAARDIGHEDEN:

- De leerlingen verzamelen informatie uit digitale bronnen en maken een relevante selectie daaruit

ACTIVITEIT:

De leerlingen zoeken naar aanleiding van een zoekopdracht naar informatie (op internet, maar ook in analoge bronnen). Ze leren de juiste leesstrategieën toepassen en snel grip krijgen op de inhoud van de teksten om zo een selectie te maken van relevante tekstbronnen. De leerlingen vragen zich af of de tekstbron bruikbaar is en aansluit bij de zoekopdracht: zijn er in de tekst antwoorden te vinden op de zoekvraag? Ook vragen leerlingen zich af of ze de inhoud van de teksten begrijpen, zodat ze deze goed kunnen gebruiken bij het maken van de opdracht.

6. Digitale informatievaardigheden integreren in een begrijpend leesles

Tip: deze activiteit kan ook volgen op de voorgaande activiteit

DOELEN VOOR TAAL

Tussendoelen *gevorderde geletterdheid* (middenbouw & bovenbouw):

Begrijpend lezen:

- De leerlingen leiden informatie af uit een tekst (middenbouw)
- De leerlingen zoeken, selecteren en verwerken op een doelbewuste en efficiënte manier informatie uit verschillende bronnen (bovenbouw)
- De leerlingen bepalen de hoofdgedachte van een tekst (bovenbouw)

Informatieverwerking:

- De leerlingen herlezen een tekst of delen van een tekst als dat nodig is (middenbouw)
- De leerlingen maken een schema, uittreksel of samenvatting van een verhalende of informatieve tekst (bovenbouw)

Toegevoegd doel voor DIGITALE INFORMATIEVAARDIGHEDEN:

- De leerlingen verwerken digitale informatie door een antwoord te formuleren op de informatievraag op basis van gevonden informatie

ACTIVITEIT:

Nadat de leerlingen tekstbronnen hebben geselecteerd, verwerken ze de inhoud van de teksten. Ze bepalen welke zinnen belangrijk zijn om antwoord te kunnen geven op de zoekvraag. Ook bepalen ze wat de kernzinnen en de hoofdgedachte van de tekst zijn. De leerlingen herlezen (delen van) de tekst als dat nodig is. Ten slotte maken de leerlingen een samenvatting van de informatie die ze relevant vinden en vervolgens formuleren ze op basis hiervan in eigen woorden antwoord op de zoekvraag.

7. Digitale informatievaardigheden integreren in een schrijfles

Tip: Deze activiteit kan volgen op de voorgaande activiteit

Doelen voor TAAL

Tussendoelen *gevorderde geletterdheid* (middenbouw & bovenbouw):

Strategisch schrijven:

- De leerlingen schrijven korte en langere teksten met de juiste spelling en interpunctie
- De leerlingen stellen het onderwerp vast en zijn zich bewust van het schrijfdoel en het lezerspubliek
- De leerlingen lezen hun geschreven tekst na en reviseren die zelfstandig (bovenbouw) of met behulp van anderen (middenbouw)
- De leerlingen besteden aandacht aan de vormgeving en de lay-out (bovenbouw)

Toegevoegd doel voor DIGITALE INFORMATIEVAARDIGHEDEN:

- De leerlingen presenteren de verwerkte digitale informatie in een passende presentatievorm met een passende vormgeving, en realiseren zich dat informatie soms niet zonder bronvermelding gedeeld mag worden

ACTIVITEIT:

Leerlingen ordenen de informatie die ze hebben verzameld na een zoekopdracht, en schrijven een tekst voor een bepaalde doelgroep naar aanleiding van hun 'bevindingen'. Hierbij letten de leerlingen erop dat ze de juiste spelling en interpunctie toepassen. Ook besteden ze aandacht aan de vormgeving van de tekst. Wijs de leerlingen erop dat ze de gevonden informatie moeten voorzien van een bronvermelding. Geef ze richtlijnen voor hoe ze de bronvermeldingen moeten toevoegen aan de tekst en doe dit voor. Deze activiteit kan interactief gemaakt worden door de leerlingen daarna samen hun teksten te laten reviseren. Voor de bovenbouw kan ervoor gekozen worden om de leerlingen eerst zelfstandig de tekst te laten reviseren en vervolgens twijfelpunten met elkaar te bespreken.

8. Computational thinking integreren in een les mondelinge taal

Doelen voor TAAL

Tussendoelen *mondelinge communicatie* (bovenbouw):

Deelnemen aan gesprekken:

- De leerlingen zorgen voor een goede beurtwisseling tijdens een gesprek
- De leerlingen respecteren de inbreng van anderen tijdens een gesprek

Interactief leren:

- De leerlingen kunnen in een discussie tot een afweging van argumenten komen
- De leerlingen zijn in staat om een eigen standpunt ter discussie te stellen

Toegevoegd doel voor COMPUTATIONAL THINKING:

- De leerlingen kunnen discussiëren over de voor- en nadelen van algoritmes op een computer

ACTIVITEIT:

De leerlingen discussiëren met elkaar over de voor- en nadelen van algoritmes op een computer. Hiervoor moeten ze weten wat algoritmes zijn. De leerkracht kan ervoor kiezen om dit zelf uit te leggen, maar kan ook een tekst over algoritmes aanbieden (dan integreer je ook begrip lezen en bijbehorende taaldoelen in de activiteit). Vervolgens bespreken de leerlingen in groepjes wat de voor- en nadelen van algoritmes zijn en nemen ze een standpunt hierover aan. Ten slotte vertellen ze klassikaal wat hun standpunt is en waarom. Andere leerlingen kunnen daar vervolgens op ingaan en een discussie beginnen over het standpunt. De leerlingen luisteren hierbij goed naar de ander, respecteren wat de ander zegt en zorgen ervoor dat iedereen de kans krijgt om deel te nemen aan het gesprek.

9. Computational thinking integreren in een schrijfles**Doelen voor TAAL**

Tussendoelen *gevorderde geletterdheid* (middenbouw):

Strategisch schrijven:

- De leerlingen schrijven korte teksten en lange teksten
- De leerlingen schrijven korte teksten met de juiste spelling en interpunctie
- De leerlingen lezen hun geschreven tekst na en reviseren die met hulp van anderen
-

Toegevoegd doel voor COMPUTATIONAL THINKING:

- De leerlingen kunnen zelf een serie geordende instructies ontwerpen die stap voor stap worden uitgevoerd

ACTIVITEIT:

De leerlingen ontleden een activiteit in het klaslokaal (bijvoorbeeld een potlood slijpen of een prop papier in de prullenbak gooien). Welke stappen moet je allemaal doorlopen om de activiteit uit te voeren? Gaat de activiteit nog goed als je de stappen door elkaar husselt? Vervolgens moeten de leerlingen precies opschrijven uit welke stappen de activiteit bestaat: de programmeerstappen. Daarna doen ze in groepjes elkaars programmeerstappen na om te kijken of er geen stappen zijn overgeslagen. Vervolgens vullen ze samen de tekst aan en controleren ze deze op taalfouten en interpunctie.

10. ICT-basisvaardigheden integreren in een schrijfles**Doelen voor TAAL**

Tussendoelen *mondellinge communicatie* (middenbouw):

Strategisch schrijven:

- De leerlingen stellen het onderwerp vast en zijn zich bewust van het schrijfdoel en het lezerspubliek
- De leerlingen schrijven korte teksten met de juiste spelling en interpunctie

Toegevoegd doel voor ICT-BASISVAARDIGHEDEN:

- De leerlingen passen diverse ICT-basisvaardigheden toe in applicaties en software

ACTIVITEIT:

De leerlingen maken een schrijfo opdracht (bijv. uit de gehanteerde methode) in een tekstverwerkingsprogramma (bijv. Microsoft Word). Afhankelijk van hoe bekend ze hiermee zijn kan de leerkracht de leerlingen specifieke opdrachten geven. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het lettertype, de grootte en de kleur van de tekst, de regelafstand, de uitlijning van de tekst etc. Ook kunnen ze gebruik maken van de spellingcorrectie. Vervolgens mailen ze het bestand naar de leerkracht (als de leerlingen geen (school)mail hebben kan het laatste deel van de activiteit worden overgeslagen). Hiervoor moet het bestand eerst op een logische plek en met een titel worden opgeslagen. Vervolgens openen ze in het mailprogramma een nieuwe mail, adresseren ze de mail aan het mailadres van de leerkracht, vullen ze het onderwerp van de mail in, voegen ze het bestand als bijlage toe en schrijven ze een mail inclusief aanhef en afsluiting. Als de leerlingen dit nooit eerder hebben gedaan kan de leerkracht een (uitgeschreven) instructie van deze stappen geven. Bij het schrijven van de mail zijn ze zich ervan bewust wat het schrijfdoel en het lezerspubliek (de leerkracht) van de mail is. Ook zorgen ze ervoor dat ze de juiste spelling en interpunctie hanteren.